

АНГЛИ-МОНГОЛ ЗҮЙР ҮГИЙН ОРЧУУЛГАД ХИЙСЭН АНАЛИЗ

Я.Бадамсүрэн⁸⁰

Ц. Энхцэцэг⁸¹

Л.Халиун⁸²

Abstract: *The research aim is to analyze the English-Mongolian proverb translation by students who are studying academic English at the intermediate level at the National University of Mongolia. It was very difficult for students to translate English proverbs into the Mongolian language due to the first attempt to translate English proverbs.*

A good translation sticks to the reader and can be understandable. It is required not only to have adequate knowledge and experience in translation theory and methods but also to have a great knowledge of the language, culture, customs, and traditions of both languages to translate proverbs. As a result of the survey, we conclude that the proverb translation ability/skill of the students was not enough, because they didn't have any experience in translating proverbs.

Түлхүүр үгс: *зүйр цэцэн үг, орчуулга, англи монгол хэл*

Судалгааны зорилго нь англи зүйр цэцэн үгс (English proverbs)-ийг монгол хэлнээ буулгахад тухайн хоёр орны ард түмний соёл, хэл, сэтгэлгээний онцлогийг зөв илэрхийлэхийн тулд ямар шалгуур шаардлагуудыг баримталж орчуулах ёстойг оюутнуудад ойлгуулах нь чухал байлаа. Үүний тулд академик англи хэл судалж байгаа оюутнуудын англи зүйр цэцэн үгийг орчуулах чадвар, арга барилыг тодорхойлох, тулгарч байгаа бэрхшээлийг нь олж илрүүлэхийг судалгааны гол зорилго болголоо. Энэхүү зорилгоо биелүүлэхийн тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүллээ.

1. Оюутнууд сайн дурын үндсэн дээр 20 англи зүйр үгийг монгол хэлнээ орчуулах

⁸⁰ Доктор, МУИС, ШУС, ГХСТ

⁸¹ Ахлах багш, МУИС, ШУС, ГХСТ

⁸² Доктор, МУИС, ШУС, ГХСТ

2. Оюутнуудын орчуулгад анализ хийж, орчуулга хийхэд тулгарч байгаа бэрхшээлийг тодорхойлох

Удиртгал

Орчуулга буюу “translation” гэдэг үг Латин гаралтай авчрах, зөөх, дамжуулах гэсэн утгатай. Зүйр цэцэн үг нь тухайн үндэстэн, ард түмний амьдралаас урган гарсан яруу найргийн хэлбэрээр бичигдсэн, богино хэмжээний сургаал үгсийн охь гэж хэлж болно. Эрдэмтэн Ш.Гаадамба “Оюун дүгнэлтийн аргаар нэгтгэн дүгнэсэн гүн утга, өргөн санаа агуулсан цөөн үгийн тогтмол бүтэцтэй үг хэллэгийг цэцэн үг гэнэ.” (Гаадамба, Сампилдэндэв, 1988:174) хэмээн тодорхойлжээ. Монголчууд зүйр цэцэн үгийнхээ баялаг арвиныг бахархан “Зүйргүй үг байдаггүй, зүйдэлгүй дээл байдаггүй” гэж зүйрлэн ярьдаг билээ. Зүйр цэцэн үгийн агуулгыг харахад цэцэлсэн, зүйрлэсэн, сургамжилсан зэрэг өргөн хүрээтэй байх тул судлаачид “Цэцэн үг, зүйр үг, мэргэн үг” хэмээн хэд хэдэн янзаар нэрлэсэн байдаг. Зүйр цэцэн үгийн гол онцлог нь адил төстэй юмс үзэгдлийг хооронд нь жишин зүйрлэх аргаар утга санааг нь улам лавшруулан гаргадаг байна. Эрдэмтэн, зохиолч Б. Содном (1953) “цэцэн үг, ард түмний өдөр тутмын аж амьдралд үргэлж хэрэглэгдсээр байдаг, ихээхэн өргөн дэлгэр утгатай, голдуу товч богино, оновчтой, мэргэн сургамжийн чанартай бөгөөд хүн ярианыхаа дунд, аль хэрэгтэй газартаа санамсаргүй юм шиг хэрэглэдэг нь олон үг хэрэглэж ямар нэг утга санааг гаргах бус хэлэх санааг хураамжилж өгдөг байна “ гэж бичжээ. Хэл бичгийн ухааны доктор О. Адьяа Английн мянган зүйр цэцэн үгийг Монгол, Орос орчуулга болон дүйцэлтэй нь бичсэн байна. Шинжлэх ухааны доктор Ц. Дашдондов “аливаа хэлний үг зүй, утга зүй, найруулга зүйн хамгийн онцлог шинжийн цогц бүрдэл гэвэл зүйр цэцэн үг хийгээд сургаал үг, хэвшмэл, хэлц хэллэг юм. Түүнд тухайн улс үндэстний ард зоны ажил байдал, ахуй соёл, ёс заншил, сэтгэлгээний түвшин үнэлж таашаах болон, үзэн ядах хандлага бүгд бүрдмэл” гэж зүйр цэцэн үгийг оновчтой тодорхойлсон байна. Зүйр цэцэн үгийг “юм үзэгдэл, үйл явцын шинж төлөвийн төсөөт байдлаар нь утга шилжүүлэн хэрэглэх /үүнийг Зүйрлэл (metaphor, metaphore/” (Ж. Баянсан Ш. Одонтөр, 2004:169) явдал гэж ойлгоно.

Эрдэмтэн С. Дулам, Ц. Хасбаатар нар “Хэлний аливаа үгс өөр хоорондоо холбогдож нэгдэхдээ цоо шинэ утга чанартай болж, уран сайхны дүрийн баялаг бололцоог бий болгож байдаг. Уран зохиолын хэлний үгсийн санд ихээхэн тохиолддог үгийн чухал нэг чанар бол салаа утга бөгөөд юм үзэгдлийг аль болох тодорхой, амьд дүрслэхэд зохиолчдоод хэрэг болдог зүйл юм” гэж тодорхойлжээ. Түүнчлэн 20-р зууны гарамгай сэхээтэн, соён гэгээрүүлэгч, эрдэмтэн, зохиолч Б. Ринчин, академич Ц. Дамдинсүрэн, П. Хорлоо, Ш. Гаадамба, Ц. Дашдондов, Ш. Чоймаа, Б. Содном, Ж. Дашдорж, Г. Ринчинсамбуу, доктор, профессор Г. Эрдэнэ-Очир, Ж. Бат-ирээдүй, А. Шагдарсүрэн, Б. Идэрбаяр, О. Адьяа, судлаач Г. Аким, Д. Ганболд, Г. Одхишиг, И. Бүрэн-Өлзий нарын эрдэмтэн судлаачид зүйр цэцэн үгийг бүтэц, утга, онцлог, гүйцэтгэх үүрэг,

ач холбогдлын талаар авч үзэхийн зэрэгцээ тольчлох, зүйлчлэх, системчлэх, тайлбарлах талаас нь судалсан байна.

Коллинсын англи хэлний тайлбар толь бичигт зүйр цэцэн үгийг тодорхойлохдоо хүмүүсийн байнга иш татдаг, сургамж, зөвлөгөө өгөх зорилготой, эсвэл амьдралын ухааныг цөөн үгээр илэрхийлсэн богино өгүүлбэр юм(*Collins English Dictionary*) гэжээ. Монгол төдийгүй гадаадын эрдэмтэд Монгол зүйр цэцэн үгийг судалсан байдгийн нэг нь Дженис Рэймонд монгол ардын зүйр цэцэн үгсийг Англи хэлэнд орчуулжээ. Америкийн нэрт эрдэмтэн Алан Дандес, Б. Милнер, Норик Английн зүйр цэцэн үгт дүн шинжилгээ хийсэн байна. Хонек, Лакофф мөн Тернер зэрэг эрдэмтэд англи зүйр цэцэн үгсийг когнитив хэл шинжлэлийн чиглэлээр судалсан байна. Мөн судлаач Волфган Миэдэрын тодорхойлсноор зүйр цэцэн үг гэдэг нь ардын мэргэн ухаан, ёс суртахуун, уламжлалт үзэл бодлыг зүйрлэл, тогтсон хэлбэр мөн цээжилж тогтооход хялбар байхаар зохиогдсон богино өгүүлбэр юм гэжээ. (Волфган Миэдэр, 1993:24)

Бид энэхүү судалгаандаа эх хэрэглэгдэхүүн болгож эрдэмтэн судлаач Г.Акимын “Англи-Монгол, Монгол-Англи зүйр цэцэн үгийн толь” /Улаанбаатар 1995/-ийг ашигласан болно.

Үндсэн хэсэг:

Судалгаанд оролцогчид

Энэхүү судалгаанд 2022-2023 оны хичээлийн жилийн хаврын улиралд МУИС-д академик англи хэлийг дунд түвшинд судалж байгаа 3 бүлгийн 69 оюутан хамрагдсан болно. Судалгаанд оролцогчид нь 1-4 дүгээр түвшний 17-21 насныхан байв.

Судалгаанд оролцогсод англи зүйр үгийг монгол хэлнээ орчуулахдаа үндсэн 3 арга замаар орчуулах оролдлого хийж эсвэл бүр орчуулалгүй үлдээсэн байна.

1. Монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн орчуулах оролдлого хийсэн
2. Үгчлэн орчуулсан
3. Бусад
4. Огт орчуулаагүй

Оюутнуудын орчуулсан байдлыг 4 графикаар харууллаа.

График 1 -ийг задалж өгүүлбэл,

1. ***Honesty is the best policy*** /It's always better, to tell the truth than it is to lie/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Үнэнээр явбал үхэр тэргээр түүлай гүйцнэ гэж 18 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар үнэнч шударга байх нь хамгийн сайн зан чанар гэж 41 оюутан оноосон, хуурамч хүн хуулиас аймтгай, худлыг үнэн гүйцнэ, хурдныг сүм гүйцнэ, зөв явбал зөөлөн зөөлөн замбуулин гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 5 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн мөн 5 оюутан байна.
2. ***You can't always get what you want*** /Don't complain if you don't get what you want/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Их санасан газар есөн шөнө хоосон

гэж 4 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Үргэлж хүссэн болгоноо авах боломжгүй байдаг гэж 52 оюутан оноосон, Хүсэвч хясна, Хүнс голбол хоолгүй, хүн голбол нөхөргүй, Хүссэн юм хүзүү орооно, Авснаар баяждаггүй, өгснөөр хоосордоггүй гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 10 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг орт орчуулаагүй үлдээсэн 3 оюутан байна.

3. **Beauty is in the eye of the beholder** /What is “beautiful” is different for each person/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Таван хуруу тэгшгүй, хүний сэтгэл адилгүй гэж 6 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Үзэсгэлэн үзэгчийн нүдэнд оришино гэж 28 оюутан оноосон, Гаднаа гяланцаг, дотроо паланцаг, Хүн бүрийн харах өнцөг өөр, Гоо сайхан ертөнцийг аварна, Нүд бол сэтгэлийн толь юм, Адууны алаг сайхан, аяганы алаг муухай, Эрдэмтэй хүн даруу, их мөрөн дөлгөөн, Хүн хүний нүд өөр гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 21 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 14 оюутан байна.
4. **Don't bite the hand that feeds you** /Don't make someone angry or hurt someone who is helping you or paying for you/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Сүүдэрт нь суувал модыг бүү март /цай уусан аяга руугаа шороо бүү цац/ гэж 2 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Чамайг тэжээж байгаа гарыг бүү хаз гэж 34 оюутан оноосон, Өөх өгсөн хүнтэй өглөө босоод заргалдах, Сиймхий ч гэсэн гэр минь, Тусыг тусаар хариул, Хэний ачаар хэн болсноо хэзээ ч бүү март, Өрөвдөхөөр өр лүү бүү өшиглө, Ишиг эврээ ургахаар эхийгээ мөргөнө, Тэжээсэн бяруу тэрэг эвдэнэ, Түрийний бөөс толгой дээр гарах гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 28 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 5 оюутан байна.
5. **Don't put off until tomorrow what you can do today** /If you can do something today, do it. Don't wait until tomorrow, don't procrastinate/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Мүү хүнд хойтон жил олон гэж 3 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Өнөөдөр хийж чадах зүйлээ маргааш гэж бүү хойшлуул гэж 58 оюутан оноосон, Маргаашийн өөхнөөс өнөөдрийн уушги дээр, Залхуу хүнд маргааш өдөр олон гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 4 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг орт орчуулаагүй үлдээсэн мөн 4 оюутан байна.

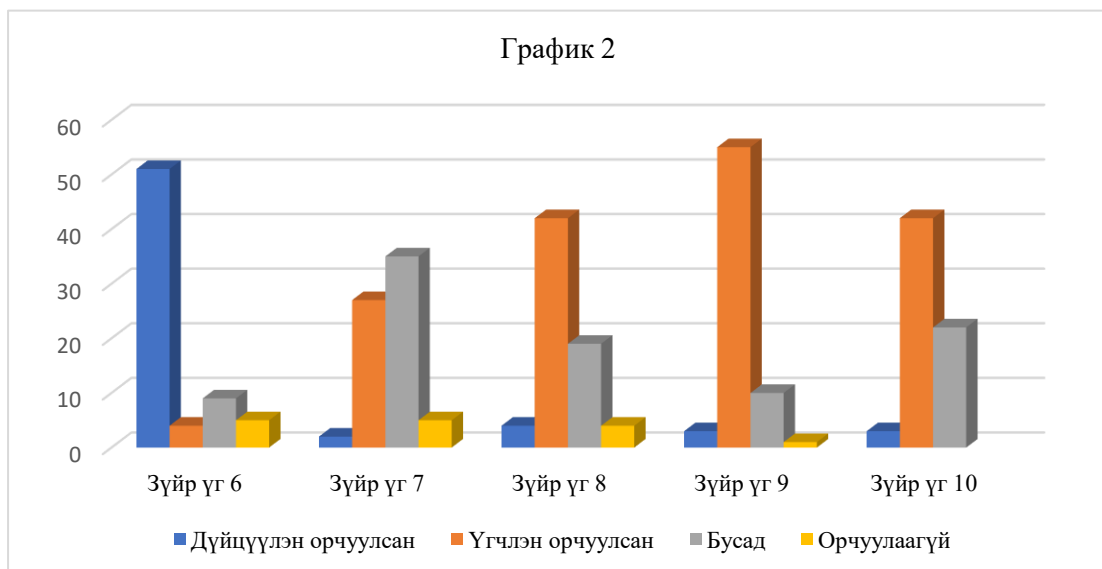
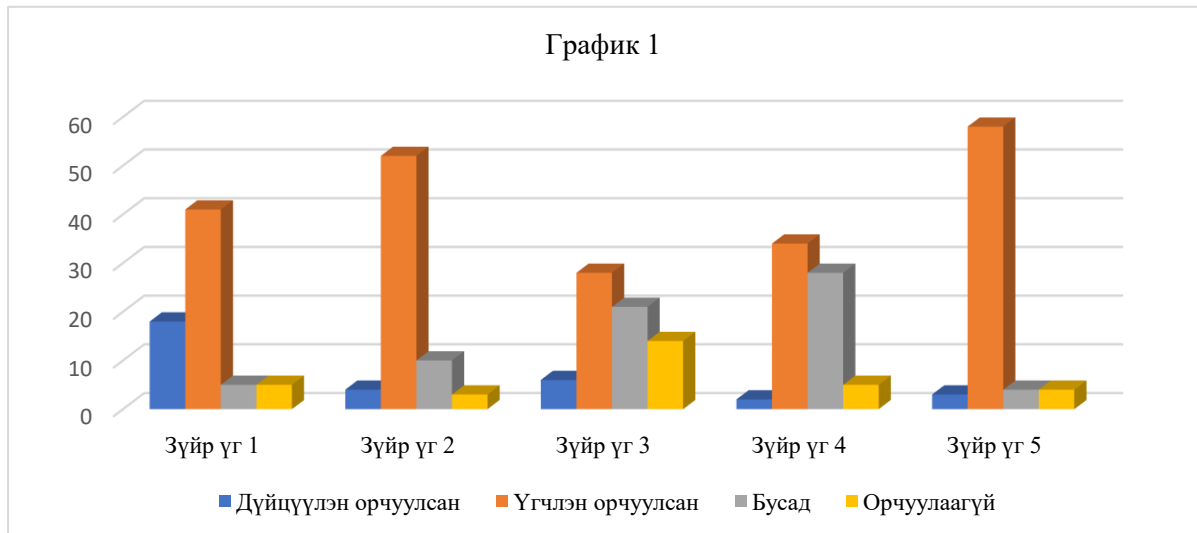

График 2 -ийг задалж өгүүлбэл,

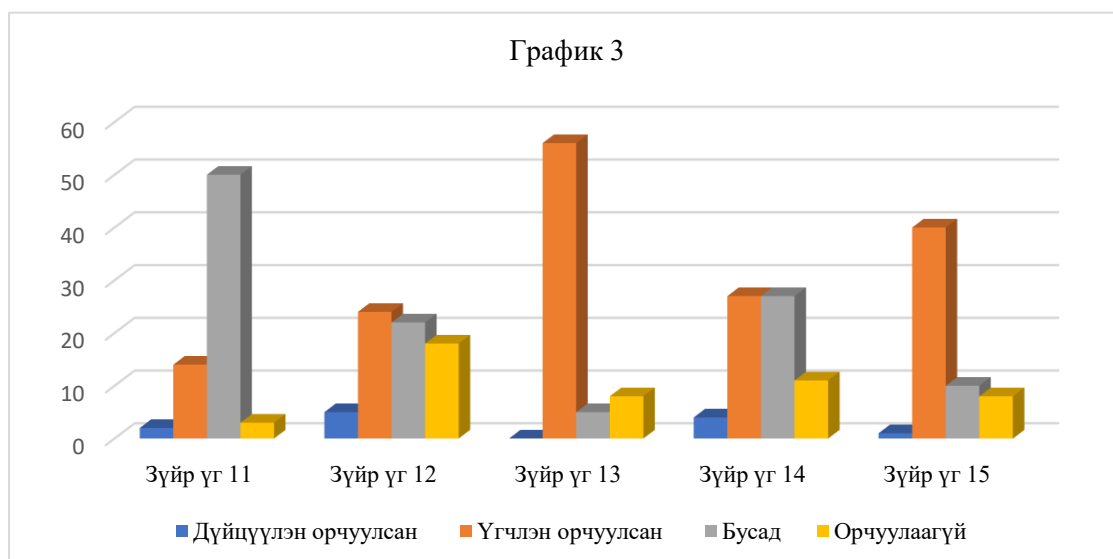
6. **Don't put too many irons in the fire** /Don't try to do too many things at the same time; focus on one thing at a time/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Хоёр туулай хөөсөн хүн хоосон хоцорно гэж орчуулсан хүн гараагүй бөгөөд Гал дээр тос нэмэх гэж 51 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Галд хэт их төмөр хийж болохгүй гэж 4 оюутан оноосон, Гал дээр тос бүү нэм, Долоо хэмжиж нэг огтол, Хайр ихэдвэл хартай, халгай ихэдвэл цэврүүтэй, Яарвал даарна гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 9 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 5 оюутан байна.
7. **Easy come, easy go** /When you make money quickly, it's very easy to lose it quickly as well/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Олзны юм гарзгүй гэж 2 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Амархан ирж амархан явах гэж 27 оюутан оноосон, Амар олдсон олз амархан үрэн таран хийгдэнэ Асуудлыг хүндээр бүү хүлээж ав, Амар хялбар явах, Амар олдсон зүйл удаан тэсэхгүй, Буруу замаар будаа тээвэл, буцахдаа шороо тээнэ, Амархан олдсон зүйл гараас амархан

мултардаг, Амархан ирж, амархан явах гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 35 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 5 оюутан байна.

8. **Good things come to those who wait** /If you are patient, good things can happen/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Эзэн хичээвэл заяа хичээнэ гэж 4 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Хүлээж чаддаг хүнд сайн зүйл ирдэг гэж 42 оюутан оноосон, Хүлээсэн хүнд сайн зүйл ирдэг, Сайныг дагавал сарны гэрэл гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 19 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 4 оюутан байна.

9. **Hope for the best, prepare for the worst** /In any situation, be optimistic about the result, but always be ready for the worst outcome/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Их санасан газар есөн шөнө хоосон гэж 3 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Сайныг хүсэж мууд бэлтгэлтэй бай гэж 55 оюутан оноосон, Балд дуртай бол зөгийд хатгуулахаас бүү ай гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 10 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 1 оюутан байна.

10. **If you play with fire, you'll get burned** /If you get involved in something dangerous or beyond your abilities, you will probably experience negative consequences/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Өөдөө шидсэн чулуу өөрийн толгой дээр гэж 3 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Галаар наадвал шатна гэж 42 оюутан оноосон, Бие нь жижиг ч бэлчээр нь том, Өөрийн тарьсан зүйлээ өөрөө үүрэх, Галаар оролдвол аминд халтай, Үхэл нь ирсэн хулгана муурын сахлаар оролдоно гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 22 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 2 оюутан байна.

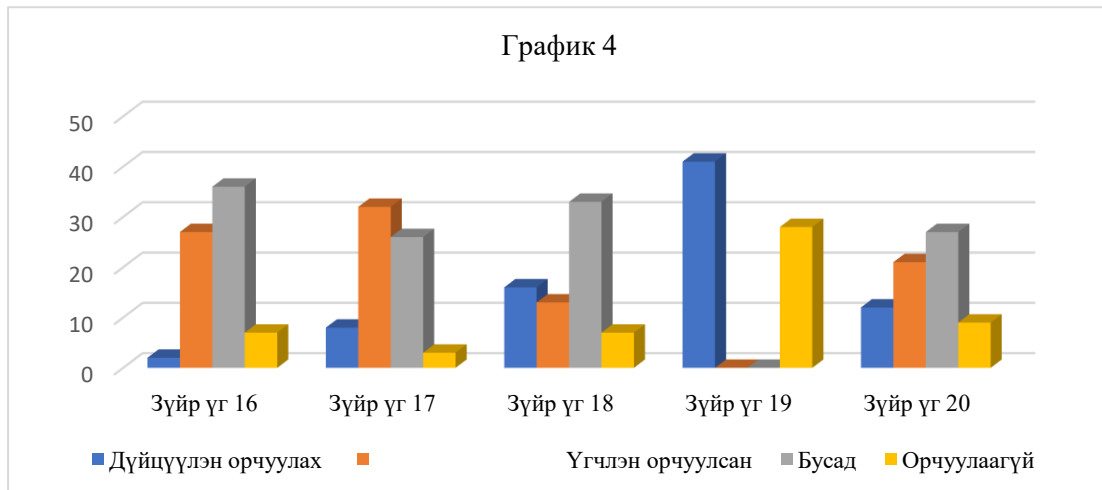

График 3 -ийг задалж өгүүлбэл,

- 11. Keep your friends close, and your enemies closer** /If someone is your enemy, treat like them a friend so you can be ready if they ever try to betray you/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Уул усны ойр нь дээр, ураг төрлийн хол нь дээр гэж 2 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Найзтайгаа ойр бай, дайсантайгаа тэрнээс ч ойр бай гэж 14 оюутан оноосон, Инээсэн бүхэн нөхөр биш, уурласан бүхэн дайсан биш, Ой мод урттай богинотой, олон хүн сайнтай муутай, Дайснаа найзаасаа ч ойр байлга гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 50 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 3 оюутан байна.
- 12. People who live in glass houses should not throw stones** /Don't criticize someone if you're not perfect either; don't be a hypocrite/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Өмдгүй байж өвдөг цоорхойгоо шоолох, Өөрийн толгой дээрх бүхлыг хараагүй байж, хүний толгой дээрх өвсийг харах гэж 5 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Шилэн байшинд амьдардаг хүн чулуу шидэх эрхгүй гэж 24 оюутан оноосон, Хүнийг хэлбэл өөрийгөө хэлсэнтэй адил, Хүний бурхан өөрийн буг хоёр адил, Хүнд хэлүүлсэн хүлэгт бариулсан хоёр адил, Хүн болгон адилгүй, Хүлэг болгон жороогүй гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 22 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 18 оюутан байна.
- 13. It is easy to be wise after the event** /Once something has happened, and all the facts are known/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн ниргэсэн хойно нь хашихрах гэж 10 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Өнгөрсөн хойно нь ухаалаг дүр эсгэх амархан гэж 36 оюутан оноосон, өнгөрсөн борооны хойноос цув нөмрөөд нэмэргүй гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 18 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 5 оюутан байна.
- 14. The grass is always greener on the other side** /People always want what they don't have/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Хүний тугал бяруу шиг, өөрийн тугал хурга шиг гэж 4 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Өвс нөгөө талд үргэлж ногоон байдаг гэж 27 оюутан оноосон, Могойн эрээн гаднаа, хүний

эрээн дотроо, Хайр нь гаднаа хал нь дотроо, Аливаа зүйлээс илүү сайхан зүйл хаа нэгтээ байж л байдаг, Уулын мод урттай богинотой, Үнэнийг хэзээд үнэнээр батална, Жаргалтай газар хүн тогтохгүй, өвстэй газар мал тогтохгүй, Айлын хоол амттай, нөгөө эгнээ түгжрэлгүй гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 27 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 11 оюутан байна.

15. *There is no place like home* /Your home is the most comfortable place in the world/ - энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Сиймхий ч гэсэн гэр минь, сэгсгэр ч гэсэн ээж минь гэж 1 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Гэр шиг сайхан газар хаана ч байхгүй гэж 40 оюутан оноосон, Дассан газрын даавуу зөөлөн Одоогоороо амьдар, Маргаашийн өөхнөөс өнөөдрийн уушги, гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 10 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 8 оюутан байна.

График 4 -ийг задалж өгүүлбэл,

16. *There is no time like the present* /Don't wait to do something. Do it now/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Ямааны мах халуун дээрээ гэж 2 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Одоо шиг цаг хэзээ ч байхгүй гэж 27 оюутан оноосон, Одоо биш бол хэзээ ч биш, Цаг цагаараа байдаггүй, цахилдаг хөхөөрөө байдаггүй гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 36 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 7 оюутан байна.

17. *Two heads are better than one* /It's easier to do something as a team than by yourself/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Бүгдээрээ хэлэлцвэл буруугүй, бүлээн усаар угаавал хиргүй гэж 8 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Ганц толгойноос хоёр толгой нь дээр гэж 32 оюутан оноосон, Ганц хүн айл болохгүй, ганц мод гал болохгүй, Олуулаа хийх нь үргэлж дээр, Хүн хүндээ хүлэг эрчдээ, Бултаараа хэлэлцвэл буруугүй, Цувж явсан бараас, цугларч суусан шаазгай дээр, Олны хүч оломгүй далай гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 26 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 3 оюутан байна.

18. *You can lead a horse to water, but you can't make him drink* /You can try to help someone by giving good advice, but you can't force them to accept it or follow it/ - энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Дургүй ламд дарж байж сахил хүртээх, /Ус үүхгүй үхрийн толгойг бүү дар, үг мэдэхгүй хүний толгойг бүү ил/ гэж 16 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Чи морийг услахаар ус руу дагуулж явж чадна, гэхдээ ус уулгаж чадахгүй гэж 13 оюутан оноосон, Дургүйд хүчгүй, Илжигний чихэнд ус хийсэн ч сэгсэрнэ, алт хийсэн ч сэгсэрнэ, Ганц хүн айл болохгүй, ганц мод гал болохгүй, Хүн хэлээрээ мал хөлөөрөө, Талх өгөх биш хийх аргыг нь зааж өг, Аманд орсон шар тосыг хэлээрээ түлхэх гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 33 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 7 оюутан байна.

19. When in Rome, do as the Romans do /When you are in a new place or situation, try to act like the majority of people in that place or situation/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Усыг нь уувал ёсыг нь дагана гэж 41 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Ромд байхдаа Ромчууд шиг л бай гэж 28 оюутан оноосон буюу өөр хувилбараар орчуулсан болон огт орчуулаагүй тохиолдол гараагүй байна.

20. Where there's smoke, there is fire /if something seems wrong, it probably is; also, there is usually some truth to a rumor/ -энэ зүйр үгийг монгол зүйр үгтэй дүйцүүлэн Овоо босгоогүй бол шаазгай хаанаас сүүх вэ? гэж 12 оюутан орчуулсан, үгчилсэн байдлаар Тэнд утаа байгаа бол гал байна гэсэн үг гэж 21 оюутан оноосон, Утаа байгаа газар гал оршино, Гараа сайн бол бариа сайн, Нүд үнэн, чих худал гэх мэтчилэн бусад хувилбараар 27 оюутан орчуулсан бол энэ зүйр үгийг огт орчуулаагүй үлдээсэн 9 оюутан байна.

Дүгнэлт

Оюутнуудын хувьд англи хэлийг мэргэжлийн бус хичээлээр судалж байгаа төдийгүй зүйр цэцэн үгийг орчуулах анхны оролдлого/туршилт гэхэд бас чамлахааргүй үр дүнтэй байлаа гэж үзэж байна. Судалгаагаас харахад оюутнууд зүйр үгийг орчуулахдаа ихэвчлэн үгчлэн орчуулахыг хичээсэн байна.

Оюутнууд зүйр цэцэн үгийг орчуулахдаа юун түрүүнд үгчлээд ч болов утгыг нь гаргахыг хичээсэн хэдий ч тухайн санаа монгол хэлнээ ямар агуулгаар дүйхийг хараахан лавшруулан ойлгож ухаараагүй, олсон санаан дээрээ дөрөөлж дүйцэх агуулгыг илэрхийлэх үг хэллэгийг хэрхэн сонгох талаар ойлголтгүй, хамгийн харамсалтай нь монгол хэлний зүйр цэцэн үгсийг төдийлөн мэдэхгүй байгаа нь судалгаанаас харагдаж байлаа.

Түүнчлэн ахуй болоод соёлын ялгаатай, үндэсний онцлог агуулгыг орчуулж байгаа хүн нь хоёр улсын хэлийг мэддэг байхаас гадна хоёр улсын хэл, соёл, уламжлалт ахуйн талаар нэлээд гүнзгий ойлголттой байх нь чухал гэдгийг оюутнуудад энэ судалгаанд оролцож, зүйр цэцэн үгсийн орчуулгын талаар ярилцаж, алдаа оноогоо дүгнэж цэгнэснээр ойлгож туршилтын ажил хийсэн нь судалгааны ач холбогдлын өргөж өглөө.

Орчуулж буй зүйр цэцэн үгийн монгол хэлний утга тохирох зүйрлэлийг бодож олохыг хичээх хэрэгтэй бөгөөд өвөрмөц зүйрлэлүүд нэгдүгээрт, монгол хүний сэтгэхүйд ойр байх, хоёрдугаарт, өгүүлбэрийн хэлбэржилт зөв байх, гуравдугаарт, учир шалтгааны хувьд алдаагүй байх гэсэн гурван шалгуурыг хангасан нөхцөлд илүү сайн оносон орчуулга гарна гэдгийг харилцан ярилцаж зөвхөн англи төдийгүй зарим нэг өдөр тутам хэрэглэгддэг монгол зүйр цэцэн үгсээ ч мэдэж тогтоож авсан нь ач холбогдолтой боллоо гэж үзэж байна.

Номзүй

Монгол хэлээр:

1. Аким Г., (2001) Монгол зүйр цэцэн үгийн товч тайлбар толь, Улаанбаатар

2. Аким Г., (1995) Англи-Монгол, Монгол-Англи зүйр цэцэн үгийн толь, Улаанбаатар
3. Баянсан Ж., Ш. Одонтөр., (2004) Хэл шинжлэлийн нэр томъёоны зүйлчилсэн тайлбар толь, Улаанбаатар
4. Баянсан Ж., (2002) Соёл, хэл, үндэсний сэтгэлгээ, Улаанбаатар
5. Гаадамба Ш., Цэрэнсодном Д., (1978) Монгол ардын аман зохиолын дээж бичиг, Улаанбаатар
6. Ням-Осор Н., Өлзийсүрэн Б., (2011) Монгол хэлний зүйр, цэцэн үгийн товч тайлбар толь, Улаанбаатар
7. Өлзийхутаг Ц., (1979) Монгол хэлний үгсийн сан судлал, Улаанбаатар
8. Равдан Э., (2000) Орчин цагийн хэл шинжлэлийн үүд, Улаанбаатар
9. Содном Б., (1964) Монгол цэцэн үгийн далай, Улаанбаатар

Гадаад хэлээр:

1. Brosh, H., (2013) Proverbs in the Arabic Language Classroom, International Journal of Humanities and Social Science, Annapolis: Language and Culture Department, Vol.3
2. Harris and Mieder W., (1994) When Evensong and Morrow song Accord: Three Essays on the Proverb. Cambridge: Harvard University Press
3. Mieder, W., (2008) Proverbs speak louder than words: Folk wisdom in art, culture, folklore, history, literature, and mass media, New York.
4. Nida & Taber., (1982) The Theory and Practice of Translation, Boston